

*Jarosław Horowski**
Toruń

Aksjologiczne podstawy edukacji: milczenie, monolog, dialog

Bydgoszcz, 9–10 czerwca 2010 roku

Potoczne myślenie o zjawiskach milczenia, monologu i dialogu zdaje się gloryfikować dialog, natomiast wykluczać milczenie i monolog z przestrzeni życia człowieka, a szczególnie życia publicznego. Postulatem, związanym ze współczesnym dążeniem do demokratyzacji stosunków międzyludzkich, jest bowiem stworzenie takich struktur, w których każdy mógłby zabrać głos i mieć czynny udział w tworzeniu rzeczywistości społeczno-kulturowej, w której przyszło mu żyć. Konotacje emocjonalne i wartościujące tak mocno zostały związane z samymi pojęciami milczenia, monologu i dialogu, iż wiele osób nie zauważa ich aksjologicznej relatywizacji ze względu na przestrzeń, w jakiej występują. Zamyśl pracowników Katedry Aksjologii Pedagogicznej i Metodologii Badań Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, aby przeanalizować w ramach konferencji znaczenie tych trzech rzeczywistości w przestrzeni edukacyjnej, jawi się w tym kontekście jako interesująca inicjatywa, zmierzająca do rozdzielenia przytoczonych kategorii od ich ideologicznych i politycznych konotacji. Konferencja została zorganizowana przez Piotra Kostyło oraz kierowany przez niego zespół w dniach 9–10 czerwca 2010 roku.

Część plenarna obrad obejmowała – oprócz oficjalnego otwarcia i powitań – trzy wystąpienia, poświęcone kategoriom, wskazywanym w temacie konferencji. Urszula Ostrowska wprowadziła w tematykę milczenia refera-

* Dr Jarosław Horowski, adiunkt na Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

tem, zatytułowanym: *Godność milczenia*, Piotr Kostyło przedstawił *Wartość monologu w nauce*, natomiast Tadeusz Gadacz zajął się zagadnieniem dialogu w referacie pod tytułem: *Trzy możliwe rozumienia dialogu*. Pozostałe wystąpienia przedstawiono w sekcjach, wyodrębnionych według następujących nurtów: filozoficznego, ideologiczno-historycznego, aksjologicznego oraz badawczego. Ze względu na ograniczenia niniejszej prezentacji skupię się w niej na wystąpieniach wprowadzających, pracę w sekcjach przywołując jedynie przez wskazanie, jakie kwestie w nich podejmowano.

W problematykę milczenia wprowadziła uczestników konferencji Urszula Ostrowska. Wystąpienie to podzielone zostało na dwie części. W pierwszej przedmiotem analiz stały się istota i struktura milczenia, w drugiej prelegentka przedstawiła różne rodzaje milczenia. Fakt, że milczenie rzadko staje się przedmiotem refleksji filozoficznej, co jest niewątpliwie konsekwencją logocentrycznej kultury, w jakiej żyjemy, sprawił, że autorka oparła się w swych wywodach w dużym stopniu na dziełach literackich. Przegląd kontekstów, w jakich pojawia się milczenie, pozwolił Urszuli Ostrowskiej wskazać na różne rodzaje milczenia: autokreatywne, traumatyczne, introcentryczne, manipulacyjne, intymne, mityczne czy teologiczne. Przenosząc rozważania na płaszczyznę edukacyjną, prelegentka postawiła pytanie, czy jest w niej miejsce na milczenie. Odpowiadając na nie, stwierdziła, że jakość człowieka jest pochodną jego milczenia, gdyż sensowne słowo i wartościowe działanie pojawiają się w następstwie milczenia.

W drugim wystąpieniu Piotr Kostyło podjął zagadnienie monologu – nie tylko spychanego poza margines zainteresowań, ale postrzeganego też negatywnie od strony aksjologicznej. Ocenianie go jako bezwartościowego i nieprzydatnego dla współczesnego człowieka skutkuje – jak wykazał referent – ignorowaniem go w opracowaniach filozoficznych i pedagogicznych. Jedynie teoria literatury poddaje monolog analizie, nie mogąc zaprzeczyć jego istnieniu. To w niej Piotr Kostyło odnalazł rozumienie monologu jako procesu doprecyzowania myśli i szukania sposobu bardziej zrozumiałego ich ujęcia. Wyrażając przekonanie, że takie określenie monologu wskazuje na jego pozytywną wartość, referent poddał oglądowi znaczenie monologu dla pracy naukowej. Punkt odniesienia dla swych analiz odnalazł w pracach Anzelma z Canterbury, który przedmiotem dzieła pod tytułem *Monologion* uczynił dialog człowieka z samym sobą, którego celem miało być racjonalne przedstawienie prawd wiary. Anzelm z Canterbury stał bowiem na stanowisku, że możliwe jest udowodnienie istnienia Absolutu przy pomocy ludzkiego rozumu. Kontekstem tego zabiegu było przekonanie, że człowiekowi niewierzącemu nie można mówić o Bogu, odwołując się do wiary – dla niego przekonujące mogą być jedynie logiczne argumenty. W nawiązaniu do wywodów Anzelma Piotr Kostyło stwierdził, że monolog może być rozu-

miany jako rozmowa uczonej lub uczonego ze sobą – rozmowa, która ma ich doprowadzić do przedstawienia racjonalnych argumentów na rzecz stawianej tezy. Referent wyraził również pogląd, że uczeni mają swoje sympatie i antypatie pośród stanów rzeczy, ale nie mogą poprzestawać na emocjach, dążą (w monologu) do konstruowania racjonalnych, a więc możliwych do zakomunikowania w sposób zrozumiały, koncepcji lub teorii. Dowodów na potwierdzenie swojego stanowiska prelegent poszukiwał u takich filozofów, jak: Immanuel Kant, John Locke, John Henry Newman, Karl Popper, Henri Bergson oraz Kazimierz Ajdukiewicz. W efekcie Piotr Kostyło doszedł do wniosku, że zaletą monologu jest metodologiczna poprawność rozumowania, która może być weryfikowana przez innych i wyznaczać szlak dla ich dociekań.

Trzeci z referatów wprowadzających wygłoszony został przez Tadeusza Gadacza. Jego przedmiotem był dialog, analizowany w trzech znaczeniach tego słowa. Pierwsze utożsamia go z komunikacją, kładąc akcent przede wszystkim na konsensus co do podejmowanych działań społecznych, osiąganym na drodze wymiany argumentów. Referent omówił go na podstawie teorii działania komunikacyjnego Jürgena Habermasa, zwracając uwagę, że pomija ona zupełnie aspekt osobowy dialogu. Zgodnie z drugim znaczeniem, odkrywanym przez współczesną filozofię dialogu, dialog postrzegany jest jako spotkanie osób. W jego centrum znajduje się „Ja i Ty”. Przewodnikami po tej teorii dialogu Tadeusz Gadacz uczynił Martina Bubera, Ferdinanda Ebnera, Franza Rosenzweiga, Emanuela Lévinasa i Józefa Tischnera. Trzecia forma dialogu obecna jest w dialogicznej hermeneutyce Hansa-Georga Gadamera. Próbuje ona łączyć wymiar dyskursywny i osobowy, zwracając uwagę zarówno na prawdę, jak i na dobro. Referent wyraźnie podprowadzał w swoich wcześniejszych wywodach w kierunku eksplikowanego przez tę teorię rozumienia terminu „dialog”. Jej zaletą, zdaniem Tadeusza Gadacza, jest unikanie skrajności i wskazywanie w dialogu zarówno na znaczenie przekazu treści, jak na osobowe wydarzenie – spotkanie osób. W teorii Gadamera prawda może być odkrywana w dialogu, choć nigdy nie jest wyczerpana w pełni, w pełni wypowiedziana. Prawdziwy dialog nie ma zatem swojego końca. Istotny w nim jest również autorytet, nie tyle w sensie dostarczyciela gotowej prawdy i gotowych rozwiązań, ale jako ten, który ułatwia uczniowi poruszanie się po drodze dochodzenia do prawdy.

Kolejne wystąpienia miały miejsce w sekcjach. W ramach nurtu filozoficznego podjęte zostały tematy nauczania filozofii w szkole średniej (Jakub Błaszak), związku między dialogiem i kształceniem we współczesnym uniwersytecie (Rafał Godoń), związku między milczeniem i dialogiem (Monika Kamińska, Jarosław Horowski), etyki mowy (Janusz Maj) czy dialogicznej wizji człowieka w myśleniu Ferdinanda Ebnera (Krzysztof Skorulski). Ob-

radę w nurcie ideologiczno-historycznym przyniosły między innymi wystąpienia, dotyczące przekazu werbalnego i niewerbalnego, skierowanego do młodego pokolenia w okresie Imperium Romanum (Ilona Błaszczyk), przeddyskursywnych reakcji na tekst literacki w szkole (Krystyna Koziół) czy różnych form pseudodialogu jako substytutów komunikacji w pseudowychowaniu (Paweł Piotrowski). W nurcie aksjologicznym uczestnicy konferencji wprowadzeni zostali w zagadnienia aksjologicznych podstaw dialogu polsko-ukraińskiego (Marek Melnyk), warunków możliwości komunikowania wartości (Agata Borońska, Sławomir Krzyśka), przyjaźni jako formy dialogu w relacjach międzyludzkich (Anna Gutowska), znaczenia słowa w rozmowie wychowawcy z wychowankiem (Anna Walczak) oraz dialogu jako elementu etosu nauczyciela akademickiego (Zofia Zgoda). W nurcie badawczym wystąpienia dotyczyły dialogu w murach uczelni (Przemysław Chmielecki, Amelia Krawczyk-Bocian, Elżbieta Okońska) oraz w rzeczywistości szkolnej (Joanna Michalak, Arleta Rogozińska), internacjonalizacji uniwersytetu (Magdalena Kapela) oraz zjawiska permissywizmu w szkole wyższej (Wanda Kamińska).

Podsumowując to krótkie sprawozdanie, należy pochwalić organizatorów za stworzenie koncepcji obrad, która umożliwiła dyskusję i ułatwiała poruszanie się między sekcjami. Każdy referent miał do dyspozycji pół godziny, które mógł wykorzystać w całości na prezentację własnego stanowiska lub podzielić czas na prezentację i na dyskusję. Większość uczestników konferencji wybrała to drugie rozwiązanie, co zaowocowało poważnymi dyskusjami nad poszczególnymi zagadnieniami, a młodszym pracownikom naukowym dało wiele wskazówek do dalszych badań. Ponadto określenie czasu przeznaczzonego na wystąpienie sprawiło, że opuszczając jedną grupę po prezentacji zagadnienia, będącego przedmiotem zainteresowania słuchacza, można było wejść do innej sekcji na początek kolejnego wystąpienia. W kontekście wysokiego poziomu merytorycznej dyskusji pozostaje jeszcze wyrazić żal, że niewielu studentów skorzystało z okazji, by posłuchać wystąpień oraz następujących po nich dyskusji. Kategorie milczenia, monologu i dialogu są przecież cały czas uwikłane w stereotypy myślowe, od których można uwolnić się przez pogłębiony namysł nad nimi.